

Leszek Woźniak, Sylwia Dziedzic

Politechnika Rzeszowska

ŚWIADOMOŚĆ EKOINNOWACYJNA W MOTYWACH WDRAŻANIA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKOWEGO ISO 14001

*Musimy zastosować naszą wiedzę ekologiczną
do zasadniczej przebudowy technologii oraz
instytucji społecznych tak, aby zasypać przepaść
między ludzkim sposobem organizowania się,
a występującym w przyrodzie*

F. Capra [1, s. 25]

1. Wstęp

Ostatnie dziesięciolecie charakteryzuje dynamiczny przyrost liczby przedsiębiorstw wdrażających systemy środowiskowego zarządzania jakością, bezpieczeństwem i higieną pracy (również systemy zintegrowane), EMAS oraz inne systemy i certyfikaty branżowe. Mimo powszechnego trendu stwierdza się jednak olbrzymie zróżnicowanie pomiędzy krajami (także w ramach UE) oraz zmienność tendencji w poszczególnych latach, a nawet ich czasowe załamania, dotyczy to np. liczby firm nie odnawiających certyfikatu EMAS w Niemczech, po wycofaniu państwowych dotacji do jego wdrażania i funkcjonowania.

Motywów wdrażania każdego systemu może być wiele. W odniesieniu do systemu zarządzania środowiskowego należy się spodziewać motywów o charakterze oddziaływań proekologicznych. Sam system, wdrożony w każdej firmie, jest swoją innowacją organizacyjną. Szczególnego znaczenia nabiera jednak wynikające z założeń systemu, szeroko rozumiane przeprofilowanie organizacji, czego efektem może być kreowanie, zakup, wdrożenie innowacji o charakterze proekologicznym. Nie zawsze i nie wszędzie będą to innowacje wyjątkowe, poważne, jednak nawet

niewielkie ulepszenia, bardziej skuteczne rozwiązania są tak skutkiem, jak i przyczyną bardziej kreatywnego myślenia.

Celem niniejszej pracy jest analiza motywów wdrażania systemu zarządzania środowiskowego, głównie pod kątem określenia prośrodowiskowych działań innowacyjnych, wykonana na podstawie badań przeprowadzonych w przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego posiadających certyfikat zgodności z normą ISO 14001 (w jednej z firm system ten jest dopiero wdrażany).

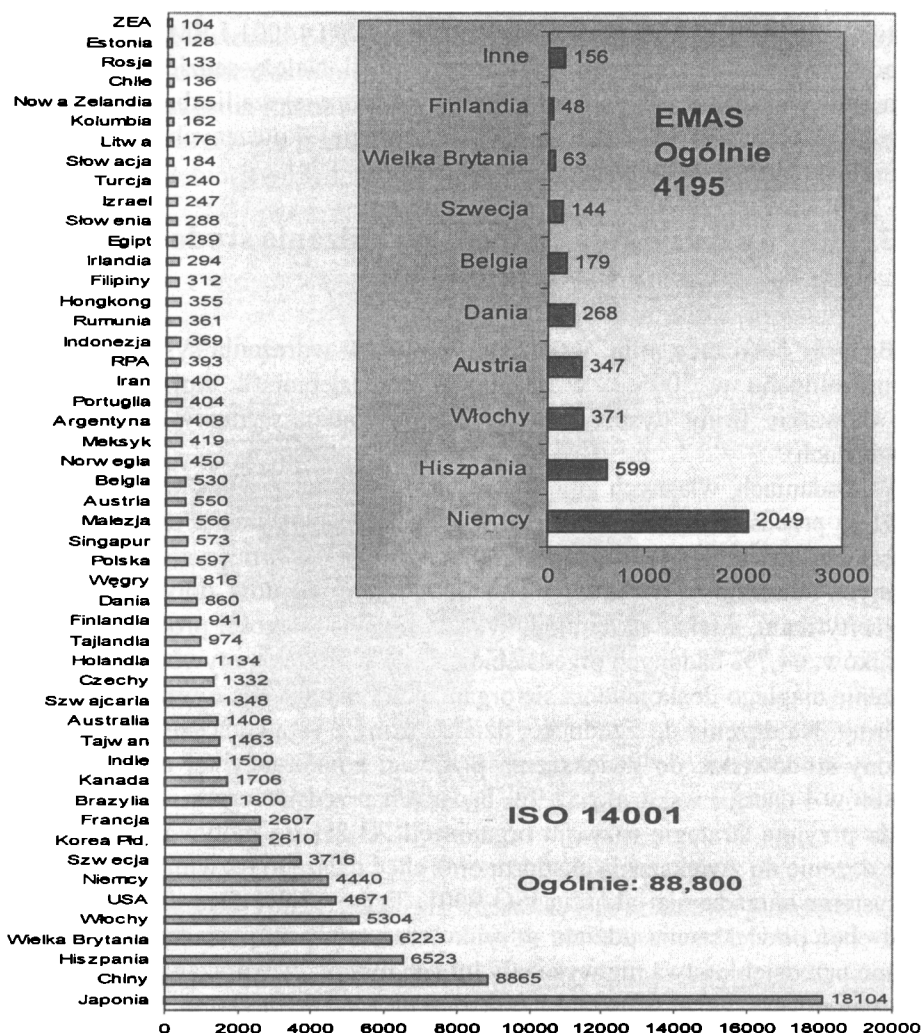
2. System zarządzania środowiskowego i EMAS na świecie

Oba systemy mają charakter prośrodowiskowy. Służą zmianie – osiągnięciu takiego stanu organizacji, który oznacza pozytywne podejście do kwestii ochrony środowiska. Jest oczywiste, że w przedsiębiorstwach produkcyjnych systemy te bezpośrednio i pośrednio służą kreowaniu i wdrażaniu technologii nie stanowiącej zagrożenia dla środowiska na żadnym etapie jej wykorzystania, a w przypadku produktu zapewniają jego pełny recykling lub odpowiednio szybko, bez toksycznych produktów pośrednich, biodegradalność. Wybór takich rozwiązań nie jest prosty – oznacza często rewolucyjną zmianę koncepcji, sposobu myślenia, zmianę priorytetów, a przede wszystkim wypromowanie wizji i jej świadome urzeczywistnienie w miejsce działań być może innowacyjnych, ale przypadkowych, nie uwzględniających społecznych i ekologicznych konsekwencji rozwoju. Oznacza to także, że postęp techniczny sam w sobie nie musi być zagrożeniem dla środowiska, wszystko zależy od celu, metody i przyjętych systemów wartości. Systemy zarządzania środowiskowego służą tego typu koncepcji ochrony środowiska.

Systemy zarządzania środowiskowego służą też kształtowaniu pożądanego wizerunku przedsiębiorstwa. M. Urbaniak [4, s. 10] twierdzi, że założeniem strategii wielu przedsiębiorstw w zakresie kształtowania ich wizerunku oraz unowocześniania poziomu technologicznego jest podejmowanie działań związanych z ochroną środowiska. Jako uniwersalną strategię zarządzania, przyjętą po Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro, przedstawia program czystszej produkcji, którego filozofia polega na zapobieganiu negatywnemu oddziaływaniu procesów i takim ich doborze i prowadzeniu, aby zbędne było kosztowne i nieefektywne usuwanie ich skutków. W oczywisty sposób koncepcje czystszej produkcji służą kreowaniu ekoinnowacyjnych rozwiązań procesowych i produktowych. Wprowadzenie systemu zarządzania środowiskowego w myśl koncepcji czystszej produkcji, według M. Urbaniaka, powinno wiązać się z budową lub przebudową organizacji w celu uwzględnienia polityki środowiskowej w całym cyklu życia produktu, obejmującym projektowanie, produkcję, sprzedaż, ale także użytkowanie produktu [4, s. 11].

Krajem o największej liczbie przedsiębiorstw posiadających certyfikat ISO 14001 jest Japonia (rys. 1). Znaczne zainteresowanie systemem wykazują też firmy chińskie. Spośród krajów Unii Europejskiej największa liczba przedsiębiorstw z certyfikatem występuje w Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i we Włoszech. Znacznie

mniej przedsiębiorstw zarejestrowanych jest w systemie EMAS, co nie jest zaskoczeniem, EMAS bowiem stawia przed firmami znacznie większe wymagania.

Rys. 1. Liczba przedsiębiorstw posiadających certyfikat ISO 14001 i EMAS, stan z kwietnia 2005 r.

Źródło: <http://www.ecology.or.jp/isoworld/english/analy14k.htm>.

Ogółem w 2005 r. na całym świecie certyfikat ISO 14001 posiadało 88 800 firm. Wiele z tych firm to światowi potentaci, wymagający posiadania certyfikatu także od swoich dostawców i nabywców. Rezultatem w skali całego globu jest więc bardzo często sieć firm stawiających sobie i kooperantom bardzo wysokie wymagania prośrodowiskowe. Chęć sprostania narzuconym sobie wymogom wiąże

się m.in. z koniecznością wdrażania nowoczesnych, często bezodpadowych technologii, zamkniętych obiegów wodnych i wielu innych innowacyjnych rozwiązań, służących ochronie środowiska. Mimo iż nie wszystkie firmy posiadany certyfikat traktują naprawdę poważnie, to jednak systemy ISO 14001 i EMAS wniosły duży wkład we wdrażanie koncepcji czystszej produkcji. Należy sądzić, że chęć sprostania trenom i wymaganiom światowym skłoni coraz większą liczbę polskich firm do wdrażania systemu. Jest to zapewne jedna z bardziej skutecznych metod zwiększania innowacyjności gospodarki.

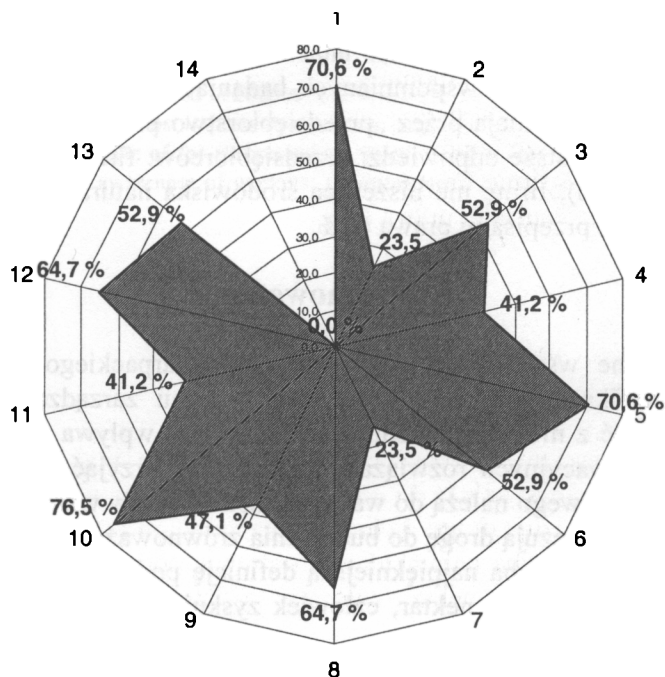
3. Motywy wdrażania systemu zarządzania środowiskowego ISO 14001

Badania dotyczące m.in. wskazania motywów wdrażania systemu ISO 14001 przeprowadzono w 2005 r. w grupie 18 przedsiębiorstw woj. podkarpackiego (nie wszystkie firmy dysponujące tym certyfikatem wyraziły zgodę na udział w badaniach).

W badaniach własnych najważniejszym motywem wdrażania systemu ISO 14001 w przedsiębiorstwach woj. podkarpackiego była troska o stan środowiska naturalnego; na motyw ten wskazało 76,6% badanych firm (rys. 2). 70,6% ankietowanych wskazało na oczekiwania klientów i kontrahentów, dotyczące posiadania tego certyfikatu, a także na motyw zwiększania świadomości proekologicznej pracowników. 64,7% badanych przedsiębiorstw do ważnych motywów zaliczyło także założenie ciągłego doskonalenia się organizacji oraz dbałość o wzrost wiarygodności firmy. Na dążenie do zgodności działań firmy z ustawodawstwem dotyczącym ochrony środowiska, do zwiększenia przewagi konkurencyjnej oraz oszczędność surowców i energii wskazało 52,9% badanych przedsiębiorstw. 47,1% za motyw uznało przyjętą strategię rozwoju organizacji. 41,2% do motywów tych zaliczyło także dążenie do zwiększenia eksportu oraz chęć dalszego rozwinięcia posiadanego już systemu zarządzania jakością ISO 9001. Tylko 23,5% firm do motywów zaliczyło chęć powiększenia udziału w rynku oraz modę na posiadanie certyfikatów. Badane przedsiębiorstwa nie wykazały innych motywów wdrażania tego systemu.

Analiza motywów wdrażania systemu ISO 14001 była przedmiotem badań wielu autorów. Z badań przeprowadzonych w 68 przedsiębiorstwach w 1999 r., które jako pierwsze wdrożyły system zarządzania środowiskowego i posiadają certyfikat, wynika, że najważniejszym motywem podjęcia decyzji o wdrożeniu systemu zarządzania środowiskowego według normy ISO 14001 była obrana przez przedsiębiorstwo strategia rozwoju i chęć ciągłego doskonalenia [3, s. 54]. Dla 90% badanych przedsiębiorstw wdrożenie systemu zarządzania środowiskowego i uzyskanie certyfikatu na zgodność z normą ISO 14001 stanowiło część strategii przedsiębiorstwa. 80% badanych kierowało się troską o środowisko, natomiast 63,3% badanych łączyło chęć wdrażania systemu zarządzania środowiskowego i uzyskania certyfikatu zgodności z wymaganiami normy ISO 14001 z posiadaniem

już wcześniej wdrożonym i certyfikowanym systemem zapewnienia jakości na zgodność z normą ISO 9001 lub 9002. Ponadto ważnym motywem podjęcia decyzji o wdrożeniu systemu zarządzania środowiskowego było dotrzymanie kroku konkurencji. Tak twierdzi 60% badanych. Dla 43,3% ankietowanych motywem podjęcia decyzji o wdrażaniu tego systemu była chęć ciągłego doskonalenia. Oczekiwanie lub wymagania klientów oraz zwiększenie możliwości eksportu były przyczyną podjęcia decyzji o wdrażaniu systemu zarządzania środowiskowego dla 30% badanych przedsiębiorstw [3, s. 54].

Rys. 2. Motywy wdrażania systemu zarządzania środowiskowego w badanych przedsiębiorstwach woj. podkarpackiego – procent firm, które zaznaczyły przedstawione w legendzie motywy

Legenda: 1 – oczekiwania klientów i kontrahentów, 2 – chęć powiększenia udziału w rynku, 3 – zgodność z ustawodawstwem, 4 – chęć zwiększenia możliwości eksportu, 5 – zwiększenie świadomości proekologicznej pracowników, 6 – zwiększenie przewagi konkurencyjnej, 7 – moda na nowe systemy kierowania i zarządzania, 8 – założenie ciągłego doskonalenia się, 9 – przyjęta strategia rozwoju organizacji, 10 – troska o stan środowiska, 11 – rozwój posiadanego systemu ISO 9001, 12 – wzrost wiarygodności firmy, 13 – oszczędność surowców i energii, 14 – inne motywy.

Źródło: opracowanie na podstawie własnych badań ankietowych.

Systematycznie zagadnienia zarządzania środowiskiem w MŚP badane są przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska, w ramach programu „Czysty biz-

nes”. Wyniki badań obejmują już okres 1999-2005¹. Zasadniczym celem tych badań było ustalenie, czy i w jakim stopniu przedstawiciele małych i średnich przedsiębiorstw są zainteresowani wprowadzaniem w swoich firmach działań proekologicznych. Poszukiwano także odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki wywierają motywujący wpływ na decyzje MŚP o wdrażaniu działań proekologicznych. Do głównych wykazanych motywów autorzy zaliczyli w kolejności: chęć obniżenia kosztów, poprawę wizerunku firmy oraz możliwość poprawienia pozycji rynkowej. Wyniki takie uzyskano w badaniach z 2005 r., przy czym stwierdzono, iż widoczny jest znaczny spadek średniej uzyskanych ocen, co oznacza, że większa niż w poprzednich latach liczba respondentów niżej oceniła wpływ tych czynników. We wspomnianych badaniach zadano również respondentom pytanie, co rozumieją przez „przedsiębiorstwo prywatnie społecznie odpowiedzialne”. Najczęstsze odpowiedzi przedsiębiorców: firmę dbającą o stabilne zatrudnienie (76%), firmę nie niszczącą środowiska naturalnego (68%) oraz działającą zgodnie z przepisami prawa 67%.

4. Podsumowanie

Przeprowadzone wśród firm województwa podkarpackiego badania pozwoliły na identyfikację motywów wdrażania systemu zarządzania środowiskowego. Większość z nich bezpośrednio lub pośrednio wpływa na konieczność wdrażania eko-innowacyjnych rozwiązań. Można więc przyjąć, że systemy zarządzania środowiskowego należą do ważnych instrumentów wzrostu innowacyjności gospodarki i wskazują drogę do budowania zrównoważonej i proekologicznej gospodarki, której chyba najpiękniejszą definicję podał Ven S. Dhumika: „Tak jak pszczoła, co zbiera nektar, człowiek zyskuje bogactwo, nie szkodząc nikomu” [2, s. 62].

Literatura

- [1] Capra F., *Patriarchalne korzenie nadmiernej konsumpcji*, [w:] *Uważność na targowisku. Globalny rynek i masowa konsumpcja a świadome życie*, red. A.H. Badiner, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co, Warszawa 2004.
- [2] Dhumika ven S., *Systemowe spojrzenie na problem nadkonsumpcji*, [w:] *Uważność na targowisku. Globalny rynek i masowa konsumpcja a świadome życie*, red. A.H. Badiner, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co, Warszawa 2004.
- [3] Matuszak-Flejszman A., *System zarządzania środowiskowego – aktualna sytuacja w Polsce*, „Problemy Ocen Środowiskowych” 2000, nr 1 (8).

¹ Materiały VII dorocznego spotkania klubów „Czystego biznesu”, Toszek, 4 listopada 2005, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, program „Czysty Biznes”, s. 1-12.

- [4] Urbaniak M., *Kształtowanie wizerunku przedsiębiorstwa poprzez system zarządzania środowiskowego*, „Problemy Jakości” luty 2002.

ECOINNOVATIVE AWARENESS IN MOTIVES CONNECTED WITH THE IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM ISO 14001

Summary

The researches were conducted in 2005 within 18 companies from Podkarpacie region which had certificat ISO 14001. To the most important motives in implementation of this system the respondents included: care about the state of the natural environment, expectations of customers and contractors, increasing of ecological awareness of workers. Implementation of the system boosts the creation of ecoinnovations.